

FRAUHAMMER Krisztina

IMAKÖNYVEK A KATOLIKUS LÁNY- ÉS NŐNEVELÉS SZOLGÁLATÁBAN A 19. ÉS 20. SZÁZAD FORDULÓJÁN¹

Dolgozatomban egy eddig kevésbé kutatott és feldolgozott forráscsoportnak, az imakönyveknek a felhasználásával kívánom a 19–20. század fordulóján kibontakozó katolikus lánynevelés irányelveit bemutatni.

A 19–20. századi – elsődlegesen nők számára írott – imakönyvek vizsgálata vezetett el ahhoz a felismeréshez, hogy felekezettől függetlenül nagyon fontos célként jelenik meg az adott korszakban a fiataloknak, különösen pedig a lányok vallásos és erkölcsi nevelésének a kérdése. Rengeteg új imakönyv került ekkor forgalomba, amelyek címe, előszava jelzi: speciálisan tanuló, fiatal hölgyek számára állították össze őket.²

Feltételezésem szerint az említett időszakban sokakat foglalkoztató lány- és ifjúságnevelés ügyében fontos szerephez jutottak az imakönyvek is. Jóllehet nem közvetlen módon tükrözik a tényleges állapotokat, mégis azt feltételezem, hatásosan közreműködnek a valós vagy elvárt sztereotípiák, viselkedésmódok és értékek megteremtésében. Megjelennek bennük a mindennapi életre vonatkoztatva és ahhoz alkalmazva a szakemberek által szisztematizált és továbbadott vallási tanítások és az adott felekezet dogmatikai tételei is.³ Ilyen értelemben mondhatjuk azt is, hogy egyfajta, az egyházi autoritás által kontrollált akkulturalizációs eszközök,⁴ melyek fontos szerepet kaphatnak az ifjúság erkölcsi és morális nevelésében is. Természetesen ahhoz, hogy teljes képet alkossunk e műfaj nevelésügyben játszott szerepéről, fontos lenne a későbbiekben az adaptáció és használat kérdésének a körüljárása. Itt fontos lenne a sajtó visszajelzéseinek és megnyilvánulásainak bevonása, egyházi nevelő és oktatási intézmények évkönyveinek, kiadványainak az elemzése, valamint az olvasói oldal megszólaltatása, ami az időbeli távolság miatt magánlevelezések, naplók, visszaemlékezések vizsgálatán keresztül lenne megvalósítható.

Vizsgálódásunk szempontjából azért olyan kiemelkedő jelentőségű ez a korszak, mert ekkor teremődik meg a társadalom széles rétegeinek és különösen a lányok oktatásba való bekapcsolásának a lehetősége. Az oktatás széles körűvé válása az alfa-

¹ A szerző az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport munkatársa. A kutatás a TÁMOP-4.2.4.A/2-11/1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt által nyújtott személyi támogatással valósult meg. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

² A tanulmány végén található függelékben összegyűjtettem a teljesség igénye nélkül egy rövid listát e könyvek sorából.

³ BRANDT 2005.

⁴ BRANDT 2004.

betízáció szintjében komoly előrelépéseket eredményezett, ami kihatott az olvasók körére is – olyan társadalmi rétegek lettek ekkor olvasókká, akik eddig nem voltak: nők, gyerekek, munkások.⁵ Igényeivel, ízlésével, érdeklődési körével számolni kellett nemcsak a világi, de az egyházi könyvkiadásnak is.⁶ Fontos hangsúlyozni, hogy ezek a folyamatok általában mindig felülről lefelé indultak el a társadalmon belül, amit az imakönyvek reprezentálnak. A tartalomjegyzéket és imáikat átlapozva jól látható, hogy ezek a kiadások elsősorban a városi polgáriasult környezetben élő lányok problémáival foglalkoznak: a színházba, szalonokba, moziba járás és a könyvek, újságok olvasásának kérdésével. A társadalom alsóbb rétegeiben továbbra is elsősorban a középkori eredetű „népies imakönyvek” maradtak népszerűek.⁷

Az új olvasói piacok új műfajok megjelenését és a régi műfajok újraértelmezését indították el. Az ekkor megjelenő új (női) olvasóknak világiasabb ízlésük volt elődeiknél. Nagy népszerűsége tettek szert a szakácskönyvek, női magazinok, női sajtótermékek és mindenekelőtt az olcsó népszerű regények. Bennük megjelentek a magánélet intim részletei és a magánszféra belső élete. Ez a korabeli vélekedés szerint sokszor veszélyeket is rejtett magában: felizgathatta a szenvedélyeket és felajzhatta a női képzeletet. Irracionális, romantikus elvárásokat ébreszthetett, sőt a rendet fenyegető erotikus képzeteket kelthetett. Így válhatott Martin Lyons vélekedése szerint a korabeli regényekben megjelenő társadalmi kihágás archetipikus formájává a Bovaryné, Anna Karenyina, Effi Briest, Ibsen Norája stb. által megjelenített női házasságtörés.⁸

Ezeknek az új, illetve újraértelmezett műfajoknak a sorába kapcsolhatóak be a 19. század során, főképp annak második felében és végén megjelenő speciális, egy-egy társadalmi csoportra fókuszáló (gyermek, hajadon lányok, ifjak, nők stb.) számára kiadott és megújított imakönyvek. Ezek elsősorban a vallásos és erkölcsi képzésben, a különösen nagyvárosi környezetben egyre erőteljesebben jelentkező populáris olvasmányok ellensúlyozásában, a különböző társadalmi szerepek megkonstruálásában nyerték el legfőbb szerepüket:

„Óvakodjatok a hamis prófétáktól. Tudod-e melyek a legveszedelmesebbek? A rossz könyvek és ujságok, melyekkel a sátán a világot a lelkek vesztére elárasztja. Ijesztően nagy a rossz iratok hatása, kivált az ifjú kedélyre. [...] Ha jámbor és ártatlan akarsz maradni, úgy az olvasásban óvatosságot és mértéket kell tartanod. (és ezután felsorolja az olvasás kívánatosnak tartott szabályait a szerz. megj.): Istenfélő hajadon nem olvashat oly könyvet, mely a kath. vallásba vagy a ker. erkölcsbe ütközik. [...] A rossz könyvnél is ártalmasabbak az erkölcstelen képek. [...] Ami az ujságokat és mulattató lapokat illeti, csakis kath. szelleműeket olvass [...] Mária jó gyermeke egyáltalán nem olvas sokat csupán időtöltésből.”⁹

⁵ LYONS 2000. 348.

⁶ NAGYDIÓSI 1957. 193.

⁷ A népies imádságos könyv elnevezés GAJTKÓ István piarista szerzetes imakönyv tipológiájára jelenik meg. A szerző meghatározása szerint ezek azok a reformáció előtti imahagyományra építő művek, melyekben elsősorban erős érzelmi telítettségű imák olvashatóak. Bővebben lásd: Gajtkó 1936. 38–46.

⁸ LYONS 2000. 354.

⁹ Mária Hű leánya 1894. 141–145.

Új imakönyv típus és annak jellegzetességei

A vizsgált új típusú imakönyvek nagy száma miatt azok feldolgozása, elemzése és összehasonlítása egy hosszabb és kiterjedtebb kutatást igényel. E munkának jelenleg még csak a kezdő lépéseit tettük meg, de ezek alapján is felvázolható már néhány alapvető megállapítás.

Hozzávetőlegesen az 1850-es évektől jelennek meg, egyes társadalmi csoportok számára írott imakönyvek. Itt nyilván nem tekinthetünk el attól, hogy röviden ne utaljunk azokra a társadalmi folyamatokra, amelyek ennek hátterében meghúzódnak. Így elsősorban a 19. sz. elejére, amely számos szempontból a nagy változások korának nevezhető: a francia forradalom értékek sorát zúzta szét, Európa szerte megindult az ipar forradalma és ezzel együtt az urbanizációs folyamatok, melyek gyökeres változásokat eredményeztek az élet minden területén, többek között a társadalomban is. „Ismert, hogy az európai és köztük a magyar társadalom polgári átalakulásának is a korszaka ez, amely a társas élet átalakulását, a polgári kiscsaládos életforma térhódítását is magával hozta. Az új társadalmi mobilitási pályák a társadalmi presztízs új kulturális jelenségeinek növekvő szerepét eredményezték, aminek köszönhetően előtérbe került a művelődés, a családi nevelés”.¹⁰ A polgári kiscsalád lett a civil társadalom alapköve, ebben pedig egyre inkább helyet kapott az intimitás, amivel együtt a gyermek helyzete is átértékelődött. Megjelent a polgári lakáskultúrában a gyerekszoba; kialakult a kifejezetten gyerekeknek szóló gyermekirodalom,¹¹ és lassan kialakult a társadalmon belül a gyermekek világa.¹²

A gyermekek társadalmi helyzetének átértékelésével szorosan összekapcsolódott az oktatás széleskörűvé válása. Vizsgált forrásaink is jól tükrözik ezt, hiszen sok esetben iskolák, főképp szerzetesi iskolák számára adták ki őket. Szerzőik között is elsősorban egyházi személyeket, egyházi oktatási intézmények vezetésében, nevelői munkájában résztvevő papokat, szerzeteseket találunk.

A felekezetek oktatásban való hangsúlyos bekapcsolódása már a reformáció korától folyamatos Magyarországon. Ez a helyzet az 1777-ben megjelenő első egységes oktatási terv, a mindenki által ismert Ratio Educationis, megjelenése után is megmaradt. Azaz az iskolák továbbra is megőrizték nagyon erősen a felekezeti jellegüket. E helyzeten a következő meghatározó törvény, az 1868-as híres Eötvös József féle népiskolai törvény sem változtatott. Ebben előírták a 6–12 évesek tankötelezettségét, és megjelent a 4 év elemi után végezhető polgári iskola intézménye. Az egyház tehát mindvégig tevékeny szerepet vállalt ezen közügyek ellátásában. A szegény néptömegek oktatására és nevelésére, a velük kapcsolatos szociális gondoskodásra a század folyamán számos karitatív egyesület, szerzetes- és apácarend, kongregáció jött létre (Keresztes Nővérek, Segítő

¹⁰ WESSELY 2004. 190.

¹¹ Például: Bezerédy Amália *Flóri könyve* című műve, amelyben tanulságos olvasmányokat, verseket olvashatnak a gyermekek.

¹² PUKÁNSZKY 2005. 79.

Nővérek, Verbiták, Kalazanteusok, Szaléziak, Oblátusok és Don Bosco szalézi szerzetesei is ekkor kezdik meg működésüket.)¹³ 1828-ban Egerben megkezdí munkáját az első katolikus tanítóképző, majd 1840 további öt ilyen intézmény létesül: Pesten, Szegeden, Miskolcon, Érsekújváron, Nagykanizsán majd 1847-ben Győrben és végül 1870-ben a pesti egyetem bölcsészettudományi kara mellett felállítandó „képezde” felállításáról is döntenek.¹⁴ A későbbi kutatások szempontjából érdekes és hasznos lenne az ezen intézmények által megjelentetett neveléstani kézikönyvek számbevétele és elemzése, hiszen egy ilyen vizsgálat számos ponton lehetővé tenné az összehasonlítást. Ugyanígy fontos lenne a korabeli felekezeti, pedagógiai profilú sajtó (Katolikus Iskolai Lap, Religio és Nevelés) anyagának áttekintése.

A könyvek célkitűzéseiről

Az imakönyvek törzsszövegét nyilvánvalóan a bennük összegyűjtött imák adják, mégis nagyon értékes információkkal szolgálnak a kutató számára a könyvek előszavai. Ezekben fogalmazódik meg és körvonalazódik kik számára íródott a könyv, melyek voltak a szerzők, összeállítók céljai és az, miképp vélekednek magáról az imáról, az imádkozás fontosságáról és jelentőségéről. Ezek alapján vizsgált műveinkben két alapvető célkitűzés jelenik meg: egyrészt a vallásosságnak, a vallásos értékeknek az elmélyítése, másrészt az erkölcsi nevelés.

„Kedves Ifjak! E könyvecskének az a célja, hogy lelketeket Istenhez emelkedésében segítse s titeket Isten minél méltóbb dicsőítésére vezessen. Vajha elérnők célunkat s ifjaink ajkáról újra Istenhez minél méltóbb énekek hangzanának!”¹⁵

„Ifjúságunk bensőbb hitet és buzgó vallásosságot merítsen”¹⁶

„Igen szükséges és hasznos e könyvecske. szükséges, mivel a lélek szükségleteit pótolja; hasznos, mivel a gondolkodásmódra üdvös befolyást gyakorol. (...) Ki imádságban leli gyönyörét, annak egészen elütő gondolkodásmódja van a többiekétől. – Nem ég ő sem a hiú méltóságok sem a mulékony javak szomjától, nem eseng a világ zajos örömeiért, nem ragadtatik el a féktelen indulatok kártékony hatalmától.”¹⁷

„... szívből óhajtván, hogy ezen Nefejejs czime szerint, kívánt célját elérje: az az hogy növendékeim, kik az intézetből már kiléptek, vagy kilépéndnek, ezen erkölcsi mondatokat, melyeket szeretettel oltottam szívükbe, soha elne felejtsék. Valamint azoktól is kiknek kezeikben ezen munka megforduland, azon szívbéli érzéssel fogadtassék, és hasz-

¹³ PUKÁNSZKY 1998. 398–402.

¹⁴ PUKÁNSZKY 1998. 398–402.

¹⁵ Énekeljete az Urnak 1898. Előszó VI.

¹⁶ Venite Adoremus 1902. 2.

¹⁷ Áhitat gyakorlat 1857. Előszó VI.

náltassék, millyennel és az ártatlan kisderek gyengéd szívöket kiképezni és nemesíteni igazán öhajtom, és ebben fáradszhatlanul eljárni élttem feladatául tüзем ki magamnak.”¹⁸

Az imakönyvek előszavában megfogalmazott célkitűzések jelzik, nagy szükség van az ifjúság vallási nevelésére, hitéletének elmélyítésére.

A könyvek tartalma és annak tanulságai

A legtöbb ifjúságnak írt imakönyvben a megszokott imakönyvi imák és részek mellett külön egységet, fejezetet szánnak nevelésméleti kérdéseknek, melyben a katolikus erkölcs alappilléreit, mint a jó keresztény ifjú fő ismérveit magyarázzák el az olvasónak, megmutatva ezzel a katolikus egyház által elvárt jó keresztény viselkedés mintaképét. Szemléltetésül álljanak itt néhány imakönyv tartalomjegyzékének fejezetcímei, amelyek mentén jól körvonalazható miként vélekedett a korabeli katolikus egyház az ideálisnak tartott ifjú, illetve leány személyéről.

„INTELMEK ÉS TANÁCSOK TANULÓ IFJAK SZÁMÁRA;

első fejezet: Istentől rendelt végső célunkról;

második fejezet: a célhoz vezető út: jámborság, szent tisztaság, munkásság és az idő jó felhasználása, alázatosság, önmegtagadás;

harmadik fejezet: a téves utak, melyek a céltól elterelnek és romlásba visznek: könnyelműség, tisztátatlanság, mértéktelenség, emberektől való félelem, rossz társak és rossz könyvek;

negyedik fejezet: néhány útmutató a cél felé: a kísértésekben való viselkedés, a gyakori szent gyónás és áldozás, különös ájtatossági gyakorlatok, keresztény élet- és napi-rend.”¹⁹

„LELKI ÉLETRE SEGÍTŐ GONDOLATOK ÉS IMÁDSÁGOK:

Az élet komolysága, az idő felhasználása, uralkodás a szenvedélyeinken, alázatos lelkület, önzetlenség és jószívűség, lelki tisztaság, felebaráti szeretet, szelídség, munkás élet, mértékletesség, olvasás művészete, okos szórakozás, őszinteség és igazlelkűség, a szülők iránti tisztelet, az előjárók tisztelete, a testvéri szeretet, az igaz barátság, az irgalmasság cselekedetei, az Anyaszentegyházhoz való hűség, hazaszeretet, lelki élet, megnyugvás Isten akaratában.”²⁰

A könyvekben megjelenő témák alapján tehát az ideális katolikus ifjú, lány jámbor, alázatos szívű, szorgos, idejét jól beosztja, tisztelettudó, mértékletes, különösen szórakozás tekintetében, olvasmányai is ennek megfelelőek, és végül hazájának hű gyermeke. Ezen ismérvek között is első helyen áll, és kivétel nél-

¹⁸ Nefelets 1850. Előszó IX.

¹⁹ Ifjúsági-imakönyv 1903. Tartalomjegyzék.

²⁰ Mária gyermeke 1924. Tartalomjegyzék.

kül minden imakönyvben külön nyomatékot kap: a tisztaság kérdése, mind testi, mind pedig lelki értelemben.

„A tisztaság megtartásáért, nem csak imádkozni kell, hanem némi önsanyargatást is gyakorolni. A köteles bőjtökön kívül Szűz Mária tiszteletére is bőjtölj. ... Tartsd féken szemeidet; veszedelmes arra nézni, amit megkívánni nem szabad. ... Jámbor könyveket olvass, hogy hitedben és a vallás szertartásaiban tudományod növekedjék. ... mulatságok alkalmával ne feledd, hogy keresztény vagy és Szűz Mária híve.”²¹

Mindezek hátterében a már sokat emlegetett korabeli átalakulásokkal együtt megjelenő új értékek és szemlélet, a nőiségnek, a testiségnek, a szexualitásnak és erotikának sokkal nyíltabb megjelenése a közbeszédben és kultúrában (lásd regények és művészeti alkotások) állhat. A gyermekekről alkotott felfogás is változik ekkor: szülei szemében egyre fontosabbá válik. Pukánszky Béla könyvében leírja,²² hogy „a gyermek ekkor még nem önértékkel rendelkező egyéniség, hanem a jövő polgára, katonája”. A cél tehát ennek a felfogásnak rendelődik alá: hasznos állampolgárrá nevelni az utódokat. „A század gyermekkel kapcsolatos attitűdjére sajátos kettősség, ambivalencia jellemző” írja a továbbiakban Pukánszky. A kisgyermek jóval több figyelemben részesül, mint korábban, de a serdülők már egyre inkább a meg nem értés és gyanakvás falába ütköznek, míg a pubertás kor mind a pedagógus, mind az orvos, mind pedig a szülő számára az élet egy kritikus szakasza, amelyre bizalmatlansággal és aggodalommal tekintenek, félve az idősebb gyermekek eltévelyedésétől.²³ Jól szemléltetik ezt a következő imakönyvi elmélkedések:

„Minél elválóbb és fényesebb a pálya, melyben haladtok, annál óvatosabbnak kell lennetek, és fontolgatnotok a nagy apostol szavait: a tudomány fölfuvalkodtat, kevélylyé tevén az ember lelkét. A kevélységből véve pedig eredetét minden veszedelem, a kevélységnek kezdete pedig embernek Istentől elszakadásában áll. Ezen bizonyítató bajnak hathatós ellenszeréről kell tehát gondoskodnunk, melyis nem lehet egyéb, mint az ájtatosság (...) Az ájtatosságnak gyakorlatai ezek: a jóra törekvés, jámbor fohászok, sz. könyvek olvasása, a keresztény szeretetnek művei, a józan élet, önmegtagadás, önmegtartózkodás, bőjtölés, testsanyargatás, bűnbánat, de legfőbb gyakorlata az ájtatosságnak az imádság.”²⁴

„A gyermek alakítandó ember, kinek nevelésre van szüksége, és egyedül csak ez által válhatik valódi emberré, és kinek születése első perczétől, ifjúságának korán át egy kalauzra van szüksége, melly őt az élet' tekervényes utain rendelt céljához elvezesse, és ezen kalauz: a nevelés. (...) De miben áll tulajdonképpen a jó nevelés? Erre igen könnyű a felelet: az időkorán jóhoz szokás – és rosztól elszakításban. A gyermeket tehát szoktatni kell a jóhoz, még pedig zsengekorában, míg a szív gyenge és fogékony minden szép és jónak elfogadására.”²⁵

²¹ Mária kongreganisták kézikönyve é. n. 38.

²² PUKÁNSZKY 2005. 80.

²³ PUKÁNSZKY 2005. 80.

²⁴ Áhítat gyakorlat 1857. Előszó VIII–X.

²⁵ Nefeletjs 1850. Előszó IV–V.

Összegzés

Tanulmányommal arra kívántam rámutatni, hogy a katolikus egyház miként állította nevelési programjának és koncepciójának szolgálatába az imakönyvek műfaját. Törekvése szerint a jó keresztény ifjú, a leendő tiszta erkölcsű feleség, az ideális családanya eszményképének a kialakításához hatékony út lehet az imádság és a legkülönbébb lelki olvasmányok. Különös tekintettel arra, hogy épp vizsgált korszakunkban nő meg az olvasás iránti érdeklődés, lángol fel az olvasási láz az ifjúság és a nők körében is. Ezekre az új kihívásokra az egyházaknak is választ kellett adniuk és e válaszok többek között az itt bemutatott imakönyvekben realizálódtak.

Irodalom

BRANDT, Julianne

2004 Nők a magyar református imádságoskönyvekben a 19. század második felében. In: Nyerges Judit–Jankovics József (szerk.): *Hatalom és kultúra*. Az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai. Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, Budapest 16–21.

2005 „Egy és ugyanazon felséges célra vagyunk mindnyájan teremtve”. A 19. századi protestáns imakönyvek nőképe. In: Gyáni Gábor–Nagy Beáta (szerk.): *Nők a modernizálódó magyar társadalomban*. Csokonai Kiadó, Debrecen 96–127.

GAJTKÓ István

1936 *A XVII. század katolikus imádságirodalma*. Élet Irodalmi és Nyomda Részvénytársaság, Budapest.

LYONS, Martin:

2000 A 19. század új olvasói: nők, gyermekek, munkások. In: Cavallo, Guglielmo–Chartier, Roger (szerk.): *Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban*. Balassi Kiadó, Budapest 348–381.

NAGYDIÓSI Gézáné:

1958 Magyarországi női lapok a XIX. század végéig. In: *OSZK Évkönyv 1957*. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest 193–227.

PUKÁNSZKY Béla:

2005 *A gyermek a 19. századi magyar neveléstani kézikönyvekben*. Iskolakultúra-könyvek 28. Iskolakultúra, Pécs.

PUKÁNSZKY Béla–NÉMETH András

1998 *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt.

WESSELY Anna:

2004 „Nőkérdés” a 18. század végén. In: Helmich Dezső–Szántó Zoltán (szerk.): *Metodológia, társadalom, gazdaság*. In Memoriam Bertalan László. Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest 185–192.

- Áhítat gyakorlat.* Imák s énekekben a római katolikus ifjúság épülésére. Szepesi Imre kegyesrendi tanár, Pest 1857.
- Énekeljetek az Úrnak.* Imádságos és énekes könyv a serdülő katolikus ifjúság számára. Kersch Ferenc székesegyházi karnagy és Dr. Kiss János egyetemi tanár (szerk.): Pesti könyvnyomda-részvény-társaság, Budapest 1898.
- Ifjúsági imakönyv serdülő ifjak és leányok számára.* Írta Hock János kőbányai plébános, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest 1903.
- Mária hű leánya.* Mária-társulati kalauz egyszersmind imakönyv minden katolikus hajadon számára. Störmann B. után Ágoston Károlyki. kath. főgimnásiumi tanár, Kósch Árpád Sajtóján, Eperjes 1894.
- Mária gyermeke.* Imádságoskönyv katolikus magyar leányok számára. Dr. Halász Pál szerkesztette Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Kiadása Budapest 1924.
- Venite Adoremus!* Katolikus Oktató- és imádságoskönyv a tanulói ifjúság számára. Dr. Láng Incze ciszt. R. áldozópap, főgymn. hittanár, Szent István Társulat Kiadása 1902.
- Nefelejts vagy azon erkölcsi mondások, énekek és imádságok gyűjteménye, melyek a kisdédovó Intézetbe járó kisdedek szíveik és elméjük képeztetésére szolgálnak.* Varga Péter belvárosi kisdédovó Intézetbeli tanítótól, Nyomtatott Müller A., Pesten 1850.

Függelék – imakönyvek a lánynevelés szolgálatában

- Órangyal: énekes imakönyv a katolikus ifjúság használatára.* Szerk.: Huszár Károly, Klöckner, Vörösmarty Nyomda Székes-Fehérvárott, 1887.
- Ártatlanok Lilioma: imakönyv a keresztény ifjúság számára.* Munkay János, Winterberg, Steinberger, Budapest, 189?
- Ártatlanok fohászzkodás: imakönyv a keresztény ifjúság számára.* Szent Alajos-Társulat (szerk.), Winterberg, Steinbrener Nyomda, Budapest, 1889.
- A katolikus ifjúság imádságos könyve.* Kalocsa: „Hírnök” szerkesztősége, Jurcsó Nyomda, Kalocsa, 1913.
- Égi hangok: keresztény katolikus ének és imakönyv a magyar–német nyelvű ifjúság számára.* Schneider Dániel (összeáll.), 2. bővített, javított kiadás, Pósa Nyomda, Veszprém, 1913.
- Örökimádás imakönyv: a legméltóságosabb Oltáriszentség 15 látogatása, főképen az eucharisztikus szövetségek, gyermekek, ifjak, és leányok, használatára : egy szentmise-ájtatossággal.* F. X. Fecht ; ford. Tiefenthaler József. Élet Nyomda, Budapest, 1915.
- Gonzagai Szent Alajos, könyörögj érettünk! : imakönyv a keresztény katolikus ifjúság számára : a toldalékban egyházi énekek.* Jáky Ferenc, 2. bővített kiadás, Rózsa, 1884.
- Intézeti imakönyv a Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek Társulatában fennálló intézetek növendékeinek használatára* Kiadja a Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek Társulatának anyaháza Kalocsán. Árpád Nyomda, Kalocs 1926.

Kis imakönyv a Szent-Szív-Zárda növendékei számára. Alkotmány Nyomda, Budapest 1927.

A pesti vakok inézete növendékeinek imádságai. S.I., Vakoktói nyomtatás, 1843.

Gesang und Gebetbuch zum Gebrauche der kath. Jugend an der Pressburger Oberrealschule. Pressburg Oberrealschule, Druck von Carl Angermaher, Pressburg, 1872.

Ének- és imakönyvecske a katolikus ifjúság számára. Schreiber Alajos, Pozsony 1868.

Minden bölcsesség kezdete az Isten félelme : egy imakönyv a mind két nemű korosabb katolikus ifjúság számára. Münster Bernát után Sujánszky Antal Pest Emich, Pest 1865.

Nefejejcs imakönyv a kat. ifjúság részére. Összeállította: Biró Lőrinc. Szent Bonaventura Nyomda, Kolozsvár 1923.

Istenem, mindenem: ifjúsági imakönyv. Szt. István Társulat, Stephaneum Nyomda 1928.

Égi Manna. Ima- és énekeskönyv, a keresztény katolikus ifjúság számára. Zádori Ev. János (szerk.), Steinbrener Ker. János kath. kiadóhivatal, Budapest 1882.

FRAUHAMMER, Krisztina

PRAYERBOOKS IN THE SERVICE OF EDUCATION OF CATHOLIC GIRLS AND WOMEN

I wish to draw on a so far little researched and studied group of sources, the prayerbooks and use the findings to present Catholic girls' education and more specifically its principles at the turn of the 19th to 20th centuries. Although the prayerbooks do not directly reflect the actual state of affairs, it is my hypothesis that they effectively contribute to creating the expected stereotypes. This becomes especially important in the period concerned when the possibility was being created for girls to participate in education, and this also meant that they would be drawn into the circle of readers. The new reading market led to the appearance of new genres and the reinterpretation of old genres. In the course of the 19th century the prayerbooks published and brought out in new editions especially for women and for young girls in educational institutions for young ladies can be considered to belong to these new or reinterpreted genres. Their main role was in religious and moral education, in counteracting the popular literature that was rapidly spreading especially in the big city environment, and in constructing the ideal of the Catholic girl.